

A szorosabb értelemben vett egyházi beszéd; gyakorlati bibliamagyarázat és homília.

(Homilétikai tanulmány.)

Régóta szerettem volna én már a czimben foglalt lelkési munkákról valamely egyházi tanulmányt írni, de bármennyire szakomba váгна is, mint gyakorlati theologiai tanárnak, sohasem nyílt eddig még alkalmam így a nagy nyilvánosság előtt hozzászólni ehhez a kérdéshez, a mely pedig nézetem szerint, a homilétikának egy nagyon fontos kérdése. Annak aztán csak a jó Isten a megmondhatója, hogy úgy a külföldön, mint hazai protestáns egyházunkban megjelent homilétikák miért nem helyeznek jóformán semmi súlyt erre az igazán érdekes kérdésre. Mert a dolog úgy áll, hogy például a gyakorlati bibliamagyarázat lényegi kellékeinek feltüntetésével csak az angol nyelv és pedig itt is csak a presbyteriánus egyházi körökből eredő lekipásztori theologiai művekben találkozunk, de itt sem úgy, hogy a különböző prédikálási formákat egymás mellé állítanák a szerzők, s külön-külön megmagyaráznák mindeniknek alkatrészi szabályait, homilétikai törvényeit.

Pedig a ki az egyházzónoki egyetemes működés irodalmát ismeri, az igazat fog nekem abban adni, hogy nagy szükség van itt az útbaigazító szóra, az érett gondolkodás jó tanácsaira.

Egy fejezetet kívánok következő tanulmányomban nyújtani abból a homilétikából, a melyet Isten segítségével szeretnék még megérni és nyilvánosság elé bocsátani.

Behatólag foglalkoztam azon 26 vagy 27 esztendő alatt, mióta debreczeni theologiai akadémiánkon az egyházzónoklattant előadom, a szóban forgó kérdéssel, s kérem a Szaklap t. olvasóit, hogy kövessenek nyugodtan fejtegetéseimben, mert ha itt-ott úgy gondolnak is, hogy mellékkérdésekre térek ki, utólag észre fogják venni, hogy mindig tudatosan és tulajdonképeni czélomra tekintettel tettem azt.

Nem vagyok a merev abstractió embere, s csak a konkrét dolgok világában érzem magamat valamennyire otthon. Fejtegetéseimet tehát a világosságot követelő egyszerűség fogja mindenekben jellemezni.

Nem lehet a szóban forgó kérdést úgy fejtegetnem, hogy egyet-mást el ne mondjak a szövegről, a főtéletről és a dispositióról. Annyira szükségem van e tárgyakra, hogy épen ezek képezik fejtegetéseim alapját, kiindulási pontját.

Szöveg textus — alatt, egy amerikai hittudós elmés meghatározása szerint, egy olyan bibliai mondást vagy mondások összefüggő egészét, tehát kisebb vagy nagyobb bibliai szakaszt értünk, a mely először a szentiratba van, annak általános tanaival összefüggőleg, azután pedig a rajta épített, belőle folyó egyházi beszéd egész testébe van szervesileg beleszöve. Ha ezt a meghatározást fogadjuk el és valósítjuk meg homilétikai munkálkodásunk körében, nem vehetünk ki a bibliából — a mire a legdurvább és legbántóbb lelkiismeretlenség, a szenttel gonosz játékot űző kufárkodás már, igenis, nyújtott minékünk példát — nem vehetünk ki a bibliából ilyen mondásokat egyházi beszéd-szöveg gyanánt: „nincsen Isten“, „a Krisztus fel nem támadott a halálból“, „hiábavaló a mi prédikálásunk“, „hiába való a ti hitetek“, mert hiszen ezek a mondások egyáltalában nincsenek összefüggésben a biblia tanaival, mint a mely a maga való contextusában, a melyből erőszakosan tépettek ki azok a mondások, ezt tanítja: „*azt mondja a balgatag az ő szívében: nincsen Isten,*“ és ezt: „*Ha a Krisztus fel nem támadott a halálból, hiábavaló a mi prédikálásunk, hiábavaló a ti hitetek is.*“ De az a meghatározás arra is jó másodsor, hogy elkötelezi a hitszónokot az ige szövegszerű fejtegetésére, hogy ne az igébe, ne is az ige fölött, hanem az igéből prédikáljon, hogy textusa ne legyen pusztán csak mottó vagy jelige, praetextus vagyis csak ürügy a beszélésre, hanem legyen az az egyházi beszédet átható elv, életerő, forrás, melyből az élet vize csörgedezzek.

A szöveg lehet rövidebb, vagy hosszab, állhat az pár rövid szóba foglalt egy, vagy egymással egybefüggő, de egy főgondolatot kifejezni akaró több mondatból, vagy egész mondatsorozatokból, például egyes bibliai történetekből vagy példázatokból is. Erről azonban, valamint arról is, hogy a szövegnek különböző nemei vannak, későbbben fogunk megfelelő részletességgel beszélni.

Főtétel — téma — alatt az egyházi beszédnek azt az elemét, azt a főgondolatát értjük, a melyet az egyházi szónok a szöveg gondolata vagy gondolatai alapján úgy szerkeszt össze és állít föl, hogy a mit a szöveg mond vagy tanít, egy egységes tételben határozottan körülírva, szorosan megállapítva az is azt mondja vagy tanítsa. A szellemi fegyelem ellenmondhatatlan törvénye alá hajtja a főtétel a szövegnek egyszer-egyszer tán csapongásra is kész gondo-

latait; egy kitűzött irány és cél felé készíti az elmét; az ég tájékainak egy-egy, de mindig csak egy-egy magasa felé irányítja a lélek tekintetét, hogy a mint a csillagász a maga teleszkopján kutatja ki a kiterített égboltozat rejtelmes titkait, úgy hatoljon ő is be az egy adott vezérgondolat világító fénye mellett a biblia égi világának rejtelseibe. A főtételben tehát már csak *egy* gondolat legyen, amelynek ha mélységét vagy magasságát nem lehet is megvonni, de szélességében okvetlenül meg kell azt határolni. A főtétel akárhány esetben szóról-szóra megegyezhetik a szöveggel vagy megtörténhetik, hogy a mit a szöveg állító alakban mond, azt a főtétel kérdő alakban, a mit a szöveg képes nyelven ad elő, azt a főtétel képek nélkül való egyszerű szavakban fejezi ki. Ha azt veszem föl szövegemnek: „*ne gyűjtsetek kincset e földön,*“ (Máté 6₁₉.) e szavakat egészen jól meghagyhatom beszédem főtétele gyanánt, de úgy is főtétellel alkothatom, immár kérdő alakban a szöveg állító alakban adott gondolatát: „miért veszélyes kincset gyűjtenünk e földön?“ vagy úgy: „miféle földi kincsek gyűjtése veszedelmes reánk nézve?“ a mely kérdésekre aztán a főtételt követő felosztásban kell megadni a kellő feleleteket.

Ha aztán megállapítottuk egyházi beszédünknek főtételét s ebből kivontuk a részeket, ozzel elvégeztük hitszónoki munkánk alapvető, mondhatjuk: tán legfontosabb részét, készen áll nevezetesen részünkre beszédünk *dispositiója*, külső, szervi berendezése, váza, a melynek betöltése, kidolgozása képezi a hitszónok további, szintén nagyon fontos, de az előbbinél sok tekintetben könnyebb feladatát.

Ha fontos dolog a vezérre nézve, hogy a csatatéren miként helyezze el a maga harczy erőit, hogy a különböző hadtesteket hova állítsa: épen olyan fontos a hitszónokra nézve, ki bizonyos értelemben szintén küzdelemre indul, hogy harczy erőit, lelke gondolatait jól, egymást erősítőleg, támogatólag rendezze be, állítsa föl. Nagy és nehéz munka tehát ez, amelytől függ jórészben az általa vezetett szellemi és lelki harcz kedvező vagy kedvezőtlen eredménye.

Ezek előrebocsátása után lássuk már tulajdonképeni tárgyunkat: beszéljünk az egyházi beszédnek tanulmányunk címében jelzett különböző nemeiről.

A szövegeket, a szerint a mint csak rövidebbek vagy hosszabbak, különböző módszerek szerint lehet feldolgoznunk. A rövidebb, tehát az egyszerű vagy képes nyelven tanítói jellemű szövegek alapján nevezetesen szorosabb értelemben vett egyházi beszédeket, a hosszabb, tehát a történeti és példázati szövegek alapján pedig vagy gyakorlati biblia-magyarzatokat vagy homiliákat szoktunk szerkeszteni és tartani.

Szorosabb értelemben vett egyházi beszédek alatt az olyan templomi katedrai műveket értjük, a melyek a szövegből, ezzel szervi, gondolati összefüggésben levő főtételek vonnak ki, s ezt a főtételek, mely a beszéd bevezetésének végén áll, rendszeren részekre osztják, s így megadván a dispositiót, többé nem a szöveggel, hanem az ennek alapján felállított főtételekkel, vagy inkább az ebből kivont részek gondolataival foglalkoznak. Az így készített beszédek a szöveg gondolatának összefoglalása, synthezise alapján állván, *synthetikus*, vagy, mert thémát állítanak fel, *thematikus* egyházi beszédeknek is nevezetnek. Mi *szorosabb értelemben vett* egyházi beszédeknek azért nevezzük őket, mert hiszen a gyakorlati bibliamagyarázat és a homilia is csak az egyházi beszédek általános kategóriájába esnek.

Gyakorlati bibliamagyarázat alatt olyan egyházi beszédet értünk, a melyet egy, föltétlenül hosszabb, mert több, egymással egybefüggő gondolatot magában foglaló szöveg alapján úgy állít össze a hitszónok, hogy a szöveg gondolatait versről-versre, vagy tételről-tételre elővevén, bonczolgatja, megmagyarázza azokat s belőle adott magyarázatai alapján, tanulságokat von ki. Itt tehát nem ad a hitszónok főtételek, thémát, s így ebben nem synthetizálja a szöveg gondolatait, sőt inkább analizálja bonczolgatja azokat, s épen azért a gyakorlati bibliamagyarázatot *analitikus*, vagy a mennyiben mindig csak a szöveggel foglalkozik, *textuális* egyházi beszédnek is szokták nevezni.

Álljunk meg kissé az eddig elmondottak mellett.

Jegyezzük meg mindenekelőtt azt, hogy a gyakorlati bibliamagyarázat két lényeges dologban különbözik a tudományos exegezistől: először abban, hogy bármennyi tudós theologiai ismeret képezze is annak nélkülözhetetlen alapját, sohasem a tudományos theologia, hanem mindig vallás nyelvén kell annak beszélnie, tehát a templomi katedra hangját kell annak használnia, s másodsor abban, hogy míg a tudományos exegeta teljesen betöltötte a maga feladatát azzal, ha megmagyarázat a keze alatti szöveg értelmét, a gyakorlati bibliamagyarázat túlmegy ezen, a mennyiben adott magyarázatát, — *s épen ez teszi gyakorlativá*, — alkalmazza, belőle a gyülekezet tanítására, építésére tanulságokat von le, ezekkel annak lelkéhez, szívéhez, lelkiismeretéhez, az egyes emberekben az egész emberhez fordul. Az egyikben tudós, a másikban egyházilag vallásos munkát végez a bibliának tanításaiba elmélyedő lélek. Mindkettőben leszáll a szentirat mélyeibe, s aranyat hoz föl annak kincses bányájából, de míg az egyikben érintetlenül hagyja a kiásott aranyat, a másikban járó pénzzé, vert aranyvá dolgozza fel azt.

A szoros értelemben vett egyházi beszéd sokkal újabb keletű dolog, mint a gyakorlati bibliamagyarázat; amaz sokkal későbbi termény az egyházi szónoklás fejlődésének történetében, semmint azt egyelőre gondolnók. Az egyházi atyáknál s közöttük különösen *Nyssai Gergelynél*, *Augustinusnál*, de főként *Chrysostomusnál* találunk ugyan bizonyos egységre vitelt, de az egyházi beszéd tárgyalási módja, egészen a reformációig, egészen *Melanchtonig* kétségen kívül túlnyomólag analytikus. Augustinusnak a Zsoltárok s János evangyélioma fölötti magyarázatai, valamint Chrysostomusnak az újtestamentomi szentírás több könyve fölötti *Homiliái*, melyeket ők mind templomi gyülekezetek előtt tartottak, föltétlenül a legjobb példányok, melyek az ősidők templomi szószéki munkái közül hozzánk lekerültek. A kitünőbb reformátorok is mesterek voltak a szentirat ilyen magyarázásában, különösen *Kálvin*, kinek kiadott munkái közül azok, a melyeket kommentároknak nevezünk, elsőben mint templomi szószéki bibliamagyarázat szerepeltek. Ez volt az eset *Luther* több iratával is. Különösen *Melanchton* kora után szükségessé vált azonban, hogy a protestántizmusnak a római katholicizmussal való nagy harcában a protestáns valláserkölcsei igazságok s azok alapja: a bibliai tételek ne csak magyaráztassanak, hanem, mint egy gyűjtő lencsébe szedetvén össze, csatarendbe is állíttassanak. Ezt pedig jobban el lehetett érni szorosabb értelemben vett egyházi beszédek, mint gyakorlati bibliamagyarázatok által. Kétségtelen dolog, hogy a synthetikus egyházi beszédnek jelentősége abban állott és áll ma is, hogy védelmi eszköz az a protestáns egyházi szónok kezében a római katolikus egyház és annak szónokai által intézett rendszeres támadások ellen.

Mint *Mitrovics Gyula*, sárospataki volt gyakorlati theologiai tanár „Egyházi szónoklattan“ című művében olvashatjuk, hazánkban a synthetica rendszer *Kölcsey Sámuel* által (1634—1667) lett használathá véve; ő volt az, ki először írt thémás predikációkat, *titulusnak* nevezvén a thémát s arról ekképen nyilatkozván: „ha valaki abban megütköznék, hogy mindenik predikációnak külön titulust adtam, arra azt mondom: én úgy tanultam s úgy szeretem, hasznosnak is itélem, mert az illendő titulus egészen kimeríti a dolgot s az olvasó mindjárt eszébe veheti, mit várhat onnét.“ Az ő nyomdokait követte *Komáromy Csipkés György* (1628—1678) és *Némethi Mihály* (1638—1689), mindketten *tudománynak* nevezvén el a főtételt.

Mindakét tárgyalási módnak, úgy a synthetikusnak mint az analytikusnak, megvannak a maga előnyei és hátrányai.

A szorosabb értelemben vett egyházi beszéd, a maga

tartalmi egységével jobban kielégíti a gondolkozáshoz, figyeléshez szoktatott elmét, a rend, a következetesség elvének — úgy látszik legalább — jobban megfelel, s mindig egy nyomon járván, fölvelt tárgyába jobban belemélyedhet, azt alaposabban kifejezheti, mint a hogy! mindezeket a gyakorlati bibliamagyarázattól várhatjuk. Másoldalról azonban rendszerint rövidebb szövegek alapján épülvén föl a szorosabb értelemben vett egyházi beszédek, a biblia ismeretét kevésbé mozgathatják elő, s épen szoros egységöknél, gondolataik áramának meg nem szakított voltánál fogva könnyen alkalmasok lehetnek arra, hogy a képzetlenebb értelem elveszítse a bennök levő fonalat s kielégítetlenül jöjjenek el a templomból, mint a juhok, a melyek elé nagyon magasan helyezik az érlelmi szert nyújtó jászolt. A gyakorlati bibliamagyarázat ellenben hosszabb szövegeivel bővebb bibliaismeretre tanít, s ha jól készült, teljesen kielégítheti a fejlettebb elmét, de az egyszerűbb embereknek is módot nyújt arra, hogy benne az esetleg elvesztett fonalat könnyűszerrel újra fölvehessék.

Csak magáról a gyakorlati bibliamagyarázatról beszélván, számosak és fontosak annak az előnyei, főként ha a hitszónok egész cyklusban magyaráz valamely nagyobb bibliai részletet, vagy ha valamely egymással összefüggő tárgyakat vesz föl tárgyalása alapjául. A hitszónoknak sokszor nagy fáradságába kerül szöveget találni tartandó egyházi beszédéhez, de ez a nehézség az analitikus magyarázatmód mellett jóformán elesik, mert így mindig van kéznél, vagy legalább is nagyon könnyen található szöveg. Továbbá ezen az úton kénytelen a hitszónok nagyobb területet foglalni el a szentirati igazságok mezején, mint a hogy ezt akkor teheti, ha egymástól különálló, egyes rövidebb bibliai mondásokat vesz föl szövegek gyanánt. Oda sodorják őt az adott körülmények, hogy így más tárgyról is kell beszélnie, mint a melyeket különben választana, hogy úgy mondjuk, kisodortatik a nyílt tengerre. A kötelesség és a bűn egyes tárgyai, melyeket a mai kor már másként a templomi szószék körén kívül esőknek szeret tekinteni, egészen jól behozhatók annak a körébe s a hitszónok teljes joggal beszélhet az ilyen tárgyak felől is azon tény alapján, hogy az illető szentirati tétel benne van abban a szakaszban, a mely épen magyarázat alatt áll. Így például a tiz parancsolatot magyarázva, beszélhet a hitszónok a hetedik parancsolatra vonatkozólag olyan dolgokat, a melyeket — korunkban legalább — alig lehetne már elmondani, ha a tárgyhöz úgy közelednénk, hogy nem fedezne bennünket az a körülmény, hogy e tárgy előjő a fölvelt szakasz folyamában. A gyülekezet egyszerű tagjaira a gyakorlati biblia-

magyarázat nagyon tanulságos; általa jobban látja a szentirat teljességét, gondolatgazdagságát s a szentirat olvasásához és pedig figyelmes olvasásához szokik, a mennyiben így folyvást figyelheti annak czélját és összefüggését.

Ha már úgy a szorosabb értelemben vett egyházi beszédnek, mint a gyakorlati bibliamagyarázatnak megvannak a magok előnyei és hátrányai, — az elsőnek előnye az, hogy a maga egy tárgyát alaposan kifejtheti, hátránya pedig az, hogy a fejletlenebb értelem könnyen elvesztheti benne a fonalat, a másodiknak előnye az, hogy bővebb bibliaismeretre tanít s biztosabban vezérli a megértésre s ez által az épülésre a gyülekezet tanulatlanabb elemeit is, hátránya pedig az, hogy sokszor keveset ad a beszéd szóközi formájára, mert nem levén egységes, csak töredezett tükördarabokat nyújt: a homilétikai tudás és gyakorlat fejlődésével önkéntelenül állott elő az egyházi beszédnek egy olyan faja is, a mely lehetőleg mellőzni igyekezővén az ismertetett két egyházi beszéd faj hátrányait, másoldalról mindkettőből kivette azt, a mi benne jó volt.

Ez a *homilia*.

Jól tudjuk, hogy kezdetben nem azt nevezték homiliának, hanem a keresztyénség első századaiban élt gyülekezeti előjárók ama, minden művészi formák nélkül tartott, sokszor épen párbeszédszerű istentiszteleti beszédeit, a melyeket ők, a keresztyénség akkori fejlettségének megfelelőleg a lehető legegyszerűbb nyelven és közvetlenséggel mondtak, a melyekből fejlődtek aztán ki lassanként a művészi alakú szóközi beszédek, a sermók és kérügmák: de ma — nézzük csak meg *Dobos János* remek kidolgozású „Homiliák“ című művét, — ma már azokat az egyházi beszédeket nevezzük homiliáknak, a melyekben van *synthesis* is, *analysis* is, vagyis az olyan hosszabb szövegek alapján készített egyházi beszédeket, a melyek a szöveg főgondolatát a bevezetés végén főtételebe foglalván össze, mégsem ezzel foglalkoznak a beszéd további folyamán, mint a hogy ezt a szorosabb értelemben vett egyházi beszédnek tennie kell, — hanem a szöveg egymásutáni gondolatait bonczolgatja, fejtegeti, magyarázza, mintahogy azt a gyakorlati bibliamagyarázatban kell tenni, — ámde az *analysis*nak ezt a munkáját úgy végzi, hogy a szöveg bonczolgatása, fejtegetése, magyarázása közben folyton a felállított főtétele tartja szeméi előtt, ezt világosítja. Az ilyen egyházi beszédet már tudományos kifejezéssel *synthetiko-analytikus* vagy *thematikotextualis* beszédnek nevezhetjük. Ma már ez a *homilia*, mely egyformán kielégíti művészi egységével és változatosabb tartalmával úgy a fejlettebb értelmű és tudású, mint az egyszerűbb gyülekezeti tagok igényeit is.

Ha pedig most már *a szövegek különböző neveit* vesszük tekintetbe, hogy ezen az alapon fűzzük tovább fejtegetéseinket, a szövegeket a legegyszerűbb, de minden tekintetben megállható módon így osztályozhatjuk: tanító, történeti és példázati szövegek.

A *tanító* szövegek egyszerű vagy képes nyelven, egy vagy több, de egymással összefüggő mondatban valamely hittani vagy erkölcstani igazságot akarnak kifejezni. Ilyen szövegek például *egyszerű* nyelven ezek: „Isten lélek“; „elvész a nép, a mely tudomány nélkül való“, vagy *képes* nyelven ez: „a ti beszédetek mindenkor kedvességgel mintegy sóval megszózatott legyen“ és főleg az elsőre, a kijelentésnek megszámlálhatatlan mennyiségű mondása. Van aztán itt olyan bibliai mondas, tehát szövegnek használható tétel is, a mely bár fontos felvilágosításokat tartalmaz a szentírási tant illetőleg, de az azt elbeszélte vagy leírt bibliai alak részéről nem forgott fenn az a világos szándék, hogy tanítson az által, hanem abban csak saját benső életének szabad nyilatkozatai tűnnek elő, a minők a bibliában előforduló imádságok, dicsénekek, Istent magasztaló mondások, áldás-kívánatok, költői leírások és szívömlédezések. Az ilyen tanító szövegeket *aesthetikai* szövegeknek is nevezhetjük. Ide tartoznak még szerzőik czélzata szerint a *prófétai szövegek* is, ámbar ezek, mint jövendő események előadása, bizonyos tekintetben rokonságban vannak a történeti szövegekkel is.

A tanító szövegek tehát rendesen egy igazságot foglalnak magokban, vagy ha többet is, mindenik esetben könnyen felfoghatók és érthetők azok. Tárgyalásuknál mindig figyelembe kell venni azokat a körülményeket, a melyek között és a miért mondták, mert e nélkül midőn sokszor meghamisíthatjuk a szentírat értelmét, nehezebben is tudjuk annak tanítását gyülekezetünk fennforgó szükségeihez alkalmazni. Ha már egy igazságot foglal az ilyen szöveg magába, akkor könnyű a hitszónok munkája, mert ha ugyan szövegszerűleg akar beszélni, az abban található igazságot teszi egyházi beszéde tárgyává, főttételvé. Ha például azt vesszük föl szövegnek: *elvész az én népem, mivelhogy tudomány nélkül való*, itt természetesen nem lehet másról beszélni, mint a népek tudatlanság miatti haláláról s beszédünknek ez lehet a dispositiója: *a tudatlanság veszélyt hoz a népekre*, I. anyagi, II. szellemi tekintetben. Ha pedig több igazságot foglal magában a tanító szöveg, akkor a legfőbb eszmét kell a többi közül kikeresni, a mely körül mint középpont körül forogjon a többi és azokat amannak világosítására vagy épen a beszéd részeiként is lehet használni, vagy ha a nehéz szövegből egy olyan főeszmét keresni ki, a

melynek a többit alárendelhetnők, akkor belátásunk szerint magunk alkotjuk meg a szövegből a főtétele s ezt teszszük a szöveg gondolatainak alapjává. Vegyük föl például szövegnek ezt: „*a melyek régen megirattattak, a mi tanulságunkra irattattak meg, hogy . . . az írásoknak vigasztalások által reménységünk legyen*“ (Róm. XV. 4), ennek igen jó dispositiója lehet a következő: *Mit merithetünk a szentírásból?* I. tanulságot; II. vigasztalást; III. reményt. Van egy másik példa arra, ha a szöveg nem adja meg világosan a főtétele, hanem magunknak kell azt abból megalakítanunk: *Garzó Gyula* gyomai lelkész Luk. XXIII. 50—53. alapján, hol a meghalt Jézusról hiven gondoskodó arimathiai József-ről van szó, *Jézus temetéséről* beszél, melynek kiemelkedő pontjai: 1. a hűség bátorsága; 2. a kegyelet szolgálata; 3. a szeretet adománya.

Világos dolog, hogy az ilyen tanító szövegek a szorosabb értelemben vett, a synthetikus egyházi beszédekhez alkalmazhatók leginkább, de ha nagyon is sok külön igazság fordul elő bennök, gyakorlati bibliamagyarázatot vagy homiliát is lehet róluk írni. Így például ha ezt veszszük föl szövegnek: „*Egyelő értelemmel legyetek ti közöttetek. Kevélyen ne értsetek magatok felől, hanem az alázatossághoz szabjátok magatokat. Ne legyetek bölcsek csak magatok értelme szerint. Senkinek gonosz helyébe gonoszt ne fizessetek. Minden emberek előtt a tisztességes dologról gondot viseljete.*“ (Róm. XII. 16. 17.), világos dolog, hogy ennyi igazságot csak analytic, tehát gyakorlati bibliamagyarázat alakjában lehet legjobban kifejtenuünk, vagy akár homília alakjában is, ha azt teszszük beszédünk főtételevé: *Hogy kell embertársaink közt a kellő békességet fenntartanunk?* s azután, erre a kérdésre való folytonos tekintettel, magyarázzuk és erkölcsileg alkalmazzuk a szöveg fent leírt, egymásután következő gondolatait.

A szövegek második nemét a *történeti szövegekben* állapítottuk meg. Ezek valamely szentirati eseményt, vagy valamelyik bibliai személy életének valamely mozzanatát tárják történeti leírásban mi elénk. Sikeres tárgyalásuk főltételezi, hogy a fölvelt eseményt épen olyan élénken, mint helyesen fogjuk fel, hogy a történeti tényt a maga előzményeivel, körülményeivel, lefolyásával, benyomásával és következményeivel együtt hiven tüntessük föl és semmit ne hagyjunk érintetlenül, a mit a szentiratnak vagy egyéb történetnek más előadásából, az ó-kornak, a természetnek, az országoknak és népeknek ismeretéből és az egykorú eseményekből szövegünk tárgyának teljesebb megértetésére, magyarázatára felhasználhatunk. Ha ezek mellett nem hagyjuk figyelmen kívül a kisebb és látszólag jelentéktelen

vonásokat és körülményeket sem és éles pillantással tekintünk a cselekvő vagy beszélő személyek benső életébe is: akkor az eseménynek vagy cselekvésnek egy olyan teljes, világos és élő képe tárul föl előttünk, melynek szemlélete gazdag anyagot ad nekünk az egyházi beszédben való tárgyalásra. Állítsuk aztán oda a huszadik század emberét a régen letűnt idők történelmi emlékeiből metszett tükör elé, s ennek képében láttassuk meg vele az ő saját gyöngeségeit, fogyatkozásait, bűnét vagy csüggedt erejét és erőnyeit: ez az ilyen szövegek alapján készített beszédek célja és főfeladata. Csak arra ügyeljen a hitszónok, hogy a történetbe ne vigyen be semmit, ami nem történt, vagy nem bizonyosan úgy történt meg, tehát ne csináljon történetet; hogy beszédét ne ékesítse föl olyan pótlékokkal, a melyeknek a fölvételére semmi se jogosít. Egyik hitszónokunk kiadott művében Keresztelő János fogságáról beszélvén, élénk színekkel rajzolja le a nagy próféta börtönét és büntetése módját, hogy alig-alig tévedt be oda a sűrű rostélyokon át egy-egy napsugár, hogy a próféta szalmán fetrengett stb. stb. Hol vette ezeket az adatokat az illető hitszónok?! Hátha épen palotája egyik fényes termében tartotta Herodes elzárva az Ur nagy prófétáját?! Amilyen jupon ő beszélheti amazt, épen olyan jupon beszélhetem én ezt. De egyikünknek sem szabad ama történeti eseményt így színeznünk, mert mindkettőnk részére hiányzik ehhez a történeti alap.

A történeti szöveget, amint az az eddigiek szerint egészen természetes, vagy gyakorlati bibliamagyarázat, vagy homília alakjában lehet egyedül feldolgozni, amikor is az abban foglalt eseményt lépésről-lépésre, egyik mozzanattól a másik mozzanatig menve tárgyaljuk s belőlük a hallgatók életére vonatkozó tanulságokat vonunk le.

Az úgynevezett *allegorikai magyarázat* leginkább a történeti szövegeknél szokott előfordulni. Abban áll az, hogy mi a történeti eseményt, amely valamely szövegben foglaltatik, elismerjük és érintetlenül hagyjuk ugyan, de azt, mint valamely benső gondolatot példázó eseményt tárgyaljuk s ez által egy közvetlenül a szövegben nem fekvő igazságot teszünk szemlélhetővé. Ilyen például ama, II. Móz. XVII. 10–16-ban leírt történeti esemény, hogy mikor Mózes föl-emelte az ő kezeit, akkor az Izráel diadalmat nyert az amálékíták fölött, mikor pedig leeresztette, Amálék nyert győzedelmet: „mikor azért Mózesnek kezei elfáradtak volna, hozának egy követ és ő alá tévék, hogy arra ülne; Áron pedig tartja vala az ő kezét és mindkét kezeit felemelve tartá, mind napnyugtáig és megrontá Jósué Amálékot stb.” — ezt a történeti szöveget igen elmésen dolgozza föl egy hitszónokunk, hogy Mózes az állami rendet, a világi hatalmat, Áron

pedig az egyházi rendet képviselvén, ez a szöveg azt tanítja, hogy *az államot a maga küzdelmeiben köteles az egyház támogatni*. Mindenki tudja ezt, hogy az „történeti esemény nem foglalja magában ezt a gondolatot és mégis annak ilyen szellemben való allegorizálását mindenki természetesen és helyesnek is fogja találni.

A szövegek harmadik nemét az úgynevezett *példázati szövegek* alkotják. Példázatok — parabolák — alatt olyan bibliai leírásokat, elbeszéléseket értünk, a melyek azon módon, a hogy leírják, megtörténhetek volna, de nem történtek meg okvetlenül, hanem csak azért mondtak el, hogy történeti alakba öltöztetvén valamely evangyéliomi igazságot, azt így annál mélyebben bevészessék az érdekelték szívébe és lelkébe. Az ilyen példázati szövegek tárgyalhatása végett szükséges mindenekelőtt kitalálnunk azt az evangyéliomi igazságot, melyet az illető parabola feltüntetni akar, a melyet némelyik határozottan meg is ad, mint a minő például Máté XIII. 18—23. verseiben a magvetőről és ugyancsak ezen rész 36. s k. verseiben a konkolyról szóló példázatok bibliaiilag adott magyarázata; vagy a példázat végén tanulságképen áll az, mint például Máté XVIII. 23—25.-ben a könyörületlen végett szolgáról szóló példázat tanulságaképen maga Jézus mondja, hogy az ő mennyei Atyja megbünteti azt, a ki meg nem bocsátja az ő atyjafiának ellene való vétkeit szíve szerint, — a tiz szűzről szóló példázat (Máté XXV. 1—13) végén pedig azt a tanulságot mondja ki Jézus: „Vigyázzatok azért, mert nem tudjátok sem a napját, sem az óráját, melyen az embernek fia eljő“; ismét van olyan példázat, a melynek tanulsága abból az alkalomból vehető ki, amikor az mondatott; ilyen a tékozló fiuról való példázat, a melyet akkor mondott az Úr, mikor a farizeusok és irástudók zúgolódtak a miatt, hogy ő a bűnösöket magához fogadta és velők együtt evett, s a melyben ő azt akarta megtanítani, hogy öröm van a mennyben egy bűnös ember megtérésén; végre van olyan példázat is, a melynek pusztá tartalmából kell kitalálni annak mélyebb értelmét; ilyenek például Máté XIII. 44—46-ban a mezőben elrejtett és megtalált kincsről s a drágaköveket keresett és talált kereskedőről való példázatok, a melyeknek értelme csak az lehet, hogy az evangyéliom drágább minden egyéb kincsnél s annak megnyerése végett föl kell mindent, a mi csak birtokunkban van, áldoznunk.

Ha aztán előttünk van már a példázat vezérgondolata, szükséges dolog, hogy tisztán állítsuk magunk elé az egész képet és annak egyes vonásai természetét, a mire nézve okvetlenül mindenféle természettani, bibliai és egyetemes történeti, régiségtani, földrajzi és más ilyen ismeretekkel kell rendelkezoznunk. A mellett vigyáznunk kell arra, hogy

semmit figyelmen kívül ne hagyjunk, a mi csak magyarázatunk díszítésére szolgálhat és egy vonást se tartsunk jelentéktelennek, de viszont ügyelnünk kell arra is, hogy semmi, az evangyéliumi parabolák természetes egyszerűségével és mesterkéletlenségével ellentétben álló idegenszerűt azokból ki ne erőszakoljunk. Végül — *és ez igen fontos dolog* — jegyezzük meg azt is, hogy több példázatban találhatunk olyan szolgát, — tapintatunk és kellő érzékünk fogja megmondani, hogy melyik az, — a mely egyáltalában nem arravaló, hogy azt is alkalmazzuk, hogy abból is tanulságot vonjunk ki, hanem a mely csak a példázat épületének fenntartására, részei összeillesztésére szolgál, a melyet tehát ha alkalmazni akarunk, okvetetlenül hamis irányba tévelyedünk. Két példával igazoljuk ezt: a könnyörületlen szívű szolgának szolgatársai igen megszorodván, elmentek és mindeneket eleibe adtak az ő uroknak, a melyek történetek. De hiszen a mindentudó Istennek nincsen semmi szükségé az ilyen besúgó vádaskodásra! A tíz szűzről szóló példázatban pedig a lakodalmi házból kirekesztett szűzek zörgetnek az előttük bezárult ajtón, és azt mondják: „Uram! Uram! nyisd meg nekünk.“ De hiszen a mennyek országából kirekesztett, elkárhzott lelkeknek már nincsen alkalomuk arra, hogy az égi haza házának ajtajához juthassanak, s örök kárhozatra vettetvén, észszerűtlen is volna amott zörgetniök!

A példázatokat is épen úgy, mint a történeti szövegeket, vagy gyakorlati bibliamagyarázat vagy homília alakjában lehet egyedül feldolgoznunk.

Szükségesnek tartjuk már, hogy a gyakorlati bibliamagyarázat s az ehhez lényegben, — t. i. a magyarázó és alkalmazó elem lényegében — közelálló homília készítéséről elmondjunk néhány olyan gyakorlati irányú gondolatot, a mi némi módosítással, vagy legalább egyes pontjaiban, áll ugyan a szorosabb értelemben vett egyházi beszédre nézve is.

Nagy mértékben megpróbálja a hitszónok erejét az, hogy sokszor nehéz neki egy valamivel hosszabb bibliai szakaszt felfogva, úgy csoportosítani az abban előkerülő részleteket, hogy a szakadozottságnak még csak látszata nélkül is tudjon átmenni egyik gondolat magyarázatáról és erkölcsi alkalmazásáról a másik gondolat magyarázására és alkalmazására, hogy tehát az egészet egy összefüggő beszédbe tudja önteni. A gyakorlati bibliamagyarázat ugyanis a szó valódi értelmében nem paraphrasis és nem is kommentár; a prédikálásnak nem valamely könnyebb módja az, — a hogy *Tóth Ferencz* dunántúli püspök is mondja homilétikájában a homiliáról, — a melyet csak azért venne a hitszónok igénybe, mert könnyebb az a szorosabb értelemben

vett egyházi beszéd tartásánál. Nem valami féltuczat apró prédikáció sorozata egy gyakorlati bibliamagyarázat, a melyet a hitszónoknak egymással többé-kevésbbé egybefüggő szövegek alapján egy prédikáció helyett kell mondania. Ne higgye a hitszónok, hogy megfelelő, jó munkát végez, ha a szöveg egyik gondolatát a másik után fölveszi, s minde-
 nikre tesz néhány, egymással össze nem függő megjegyzést egyszerűen átsikamolva a kevésbbé lényeges tárgyakon, s tovább időzve azoknál, a melyek természetöknél fogva megengedik, hogy néhány közönséges megjegyzést tegyünk reájok. Az igazi gyakorlati bibliamagyarázatban, épen mint a szorosabb értelemben vett egyházi beszédben, egységnek, egybefűződő folyamatosságnak kell lennie, legyen annak kezdete, közepe és vége. Ha végeztünk benne egyik gondolat megmagyarázásával s aztán ebből erkölcsi tanulságokat vontunk ki, keressünk átmeneti gondolatokat, a melyek természetesen vezessenek át bennünket a következő gondolat fejtegetésére. Vagy ha úgy osztjuk be munkánkat — a mi szintén lehetséges és jó módszer, — hogy először végigmagyarázzuk az egész szöveget s az erkölcsi elemre csak azután kerítünk sort: ilyen esetben is ügyeljünk a munka egységére, okvetetlenül keressünk ily eljárás mód mellett is átmeneti gondolatokat. A gondolatok változatosága szerint bárhány irányba kelljen is beszédünkben fordulnunk, ne legyen törés a mi gyakorlati bibliamagyarázatunkban, hanem legyen az olyan, mint egy kanyargó folyóvíz, a mely változtathat irányt akárhányszor is, de mindig csak ugyanazok a habok ömlenek benne tovább.

Jegyezzük meg még, hogy a gyakorlati bibliamagyarázat nem bölcséleti, föld-, nép-, vagy életrajzi értekezés, hanem olyan, gyülekezeti istentiszteleteinken elmondható előadás, a mely míg ezekből a most említett forrásokból is meríthet, főleg azt vallja czéljánk, hogy a bibliatanaít megfelelő változatosságban ismertetvén meg a gyülekezettel azt építse és erősítse a lelkieken. Egy-egy hosszabb szöveg fejtegetése közben azután az ismeretek nagyon különböző forrásaiból kellvén merítenie a hitszónoknak, — vigyázzon arra, hogy túlbuzgóságában ne mondjon el mindent, a mit csak el tud a szövegre nézve mondani, ámde annyit meg, a mennyi annak a gyülekezeti épülés szempontjából való megmagyarázására szükséges, annyit mindenestre mondjon el.

A szorosabb értelemben vett egyházi beszédhez bevezetést szoktunk írni, s ha az a kérdés, hogy szükséges-é az a gyakorlati bibliamagyarázathoz is, bátran felelhetjük, hogy nem szükséges ahhoz föltétlenül egy művészi technikával alakított bevezetés, mert egyszerre „in medias res“ is

vághatunk abban, — ámdé akárhányszor meg kerülhet élénk olyan tartalmú szöveg is, a melyről, vagy az előtte tárgyalt eseményről, vagy bármely más, azt érintő dologról mondanunk kell, tulajdonképeni magyarázatunk megkezdése előtt valamit, a mikor már mindjárt van bevezetésre szükségünk. Jótetszésünk, vagy inkább kellő érzékünk mindig meg fogja azt nekünk mondani, hogy írjunk-e vagy ne írjunk gyakorlati bibliamagyarázatunkhoz bevezetést.

Protestáns világunkban a gyakorlati bibliamagyarázat, tudomásunk szerint, leginkább a magyarországi ev. reformált és a skót presbyteriánus egyházakban van szokásban. Több olyan magyar református egyházközségünk van nevezetesen, a melyben a lelkész bizonyos egyházi évszakokban, a bőjti napokban, vagy az ádventi hetek idején köznapokon gyakorlati bibliamagyarázatokat tart, Debreczenben pedig az egész évfolyamára havonként három köznap délelőtti istentiszteleten tartanak ilyen egyházi beszédeket. A skót presbyteriánus lelkészek pedig a vasárnap délelőtti istentisztelet bevezetésével némi kis szünet után úgynevezett „Expository lecture“-ket = fejtegető, — magyarázó felolvasásokat szoktak tartani, a melyeket bibliai szövegek alapján építvén föl, fejtegetik azokban az evangyéliumi nagy igazságokat, s ezeknek fényében megbeszélük a kort, vagy a saját nemzetet, vagy a saját egyházat mozgó nagy eszméket, a jelennek nagy polgári, egyházi vagy társadalmi kérdéseit.

Ha gyakorlati bibliamagyarázatokat akar már tartani a hitszónok, erre nézve többféleképen járhat el. Az egyik módszer az, hogy vegyen föl egy egész bibliai könyvet vagy valamely könyv kiválóbb részeit tegye magyarázatának tárgyává. Míg ez a módszer fölmenti őt a szövegkeresés kétségeitől, a habozástól, a gyülekezetet is inkább vezeti a szentírás megértésére s egyszersmind, — a mint ezt már fentebb is mondtuk, — alkalmat nyújt a hitszónoknak olyan tárgyak fölött is elmélkedni, a melyeket különben magokban alig vehetne föl. Mély belátásra és bölcsességre van azonban szüksége a hitszónoknak a magyarázandó könyv megválasztásánál, mert vannak olyan könyvek és szövegek a szentírásban, a melyek alkalmasok magyarázat végett az egyik, de merőben alkalmatlanok egy másik hitszónokra nézve. Ne kezdjen hát addig magyarázati munkájába, míg jól számot nem vetett magával, hogy vajjon képes lesz-e ő lelket önteni a fölveendő könyv szokásaiba, hogy annak gondolatvilága megfelel-e az ő lelke gondolatvilágának? Csináljon magában bizonyos szellemi költségvetést, s csak ha ezt kielégítőnek találja, akkor kezdjen az építés munkájához. Az új testamentumban kezdetben alkalmasabbak az

evangéliomok, mint az apostoli levelek, s úgy azokban, mint ezekben is vannak különböző fokozatok. A Jelenések könyve pedig alig-alig alkalmas rendes magyarázat tárgyául. Az ó-testamentomban² legalkalmasabbak magyarázat tárgyaiul a történeti könyvek s a zsoltárok, míg a prófétai művekből csak egyes válogatott fejezeteket ajánlatos fölvenni. A legjobb hitszónokok, elejétől fogva a keresztyénség minden idejében, válogatva magyarázták az ó- és új-testamentom könyveit, s e tekintetben annál jobb tanácsot nem adhatunk, mint hogy vegye mindenki azt, ami a gondjaira bizott gyülekezet lelki javát a legjobban előmozdítja. Megjegyzendő azonban, hogy a szentírásnak mind történeti, mind prófétai könyveiben vannak olyan fejezetek, a melyek jóízlés tekintetéből egyáltalában nem alkalmasak sem felolvasásra, sem magyarázatra. Minden írás alkalmas a tanításra, de nem szükségképen mindenik nyilvános értekezés tárgya is.

Midőn a magyarázandó könyv felett megállapodott a a lelkész, legközelebbi teendője abban áll, hogy az egyes magyarázatok alapjául szolgáló szövegeket különítse el egymástól, a mi a történeti könyvekben könnyű dolog, mert ezek a legtöbb esetben magok megadják a felosztást, de sokszor igen nehéz munka a költői művekben, tehát a zsoltárokban, valamint az apostoli levelekben is. Könnyebb itt azt mondani el, hogy mit nem kell, mint hogy mit kell tenni. Sem nagyon hosszú, sem nagyon rövid részletet nem tanácsos fölvenni, bár erre határozott, minden esetben megállható tanácsot adni nem lehet. Nagyon fontos, lényegbe vágó követelmény az, hogy munkánkban a megadott vagy megállapított gondolatrend szerint vegyük be *szóról-szóra* a szövegnek minden egyes tételét, s aztán úgy magyarázzunk, hogy a magyarázatból meg erkölcsi tanulságokat vonhassunk ki. Némelyik hitszónok ilyen egyházi művében épen csak megérinti a szöveg szavait, mint a hogy a vizek színe fölött repülő fecske épen csak meglegyinti szárnycsapásával a futó habokat, de azokba nem száll le, nem ereszkedik bele. Az ilyen eljárás határozott ellentétben áll a gyakorlati bibliamagyarázat lényegével, — hiszen ha magyarázni akarunk, előbb adnunk kell, — és erre a szöveg egyszerű felolvasása nem elég, — adnunk kell beszédünkben a megmagyarázni valót. Legyen a beszédben összefüggés s épen ezért, — mint azt hátrább példával is kimutatjuk, — nem szükséges mindig a verseknek, a gondolatoknak a szentírásban adott következési rendjéhez alkalmazkodni, sem a beszéd berendezését előre bejelenteni, mint a hogy ezt a szorosabb értelemben vett egyházi beszédnél a dispositióban tenni szoktuk.

A gyakorlati bibliamagyarázatnak határozott célja és jelleme a fejtegetés, a magyarázás. Ehhez természetesen

exegetikai jártasság szükséges, a melynek azonban nem a theologiai tudományosság fitogtatásában, hanem abban kell állania, hogy a lelkész fejtegesse Isten akaratát az emberek világosítására, építésére. Vitás szentirati helyeknél nem tanácsos czáfolgatásokba bocsátkozni, hanem magyarázza az illető helyeket a hitszónok úgy, a hogy az előtte a legjobbnak látszik. Ha minden legjobb igyekezete mellett is haboznia kell a valódi értelem fölött, vallja be ezt őszintén, vagy ha más magyarázati mód is jogosult, jelentse ki azt is, — de az ilyen kettős magyarázati módtól lehetőleg őrizkedjék. Ha valamely szentirati helyre nézve hibás nézet csúszott be, azt teljes joggal fölemlitheti, s hasonlóképen tehát a szentirat oly helyeinél, hol az eredeti szöveg hibásan van lefordítva. Ha csekély változtatással teljesebb, tisztább és mélyebb értelem nyerhető, jelentse ki azt, a mi jobb.

A mi pedig a gyakorlati bibliamagyarázat intő vagy alkalmazott részét, az immár megmagyarázott szövegből levont erkölcsi tanulságokat illeti, ennek szükségképen mindig a beszéd meglehetősen részét kell képeznie, de különféleképen osztható az be. Ha a tárgy olyan, hogy sok magyarázatot igényel, vagy a szöveg oly részekből áll, a melyek szoros összefüggésben állanak egymással: az erkölcsi részt legjobb a beszéd végére hagyni. De rendszerint természetesebb és üdvösebb összeszöni a magyarázó részzsel a gyakorlati elemet, egyszerre hozni mozgásba a gyülekezet értelmi és erkölcsi tehetségeit. Ez által sok ismétlődést is kikerül a hitszónok.

Bármilyen szöveget vegyünk is föl gyakorlati bibliamagyarázatunk tárgyául, a mennyire csak lehet, a szentiró vagy beszélő bibliai alak helyzetébe kell magunkat képzelnünk s az esetnek előttünk levő körülményeit kell megkísértenünk előállítani. Fejtegetni a multat: ez az egyik, megindítani a jelent amannak közvetítésével: ez a másik dolog. Az ilyen magyarázásnak tökéletessége abban áll, ha úgy állítjuk a mult mellé a jelent, ha amazt emennek olyan tükörévé teszszük, hogy a mi régen mondatott vagy történt, hathatós befolyással birjon a jelennek megindítására. Ha főként az utóbbit nem teszszük, alig állítottunk egyebet elő egy darab száraz ócskaságnál. Bizonyára végzetes hibája az sok gyakorlati bibliamagyarázatnak, homiliának, valamint sok szorosabb értelemben vett egyházi beszédnek is, hogy mértföldekre menő távolságban állanak a mindennapi tapasztalatoktól, és csak arra törekszenek, hogy a távol multa vessenek világosságot. Kitalálni a képviselő elvet, a melyet a fölvett szentirati hely magában foglal; a jelen typusát találni fel a multban, és úgy fejtegetni azt, a mit Kánaán földén mondtak vagy tettek, hogy a huszadik század embere

az adott képben magára ismerjen: ez az igazi gyakorlati bibliamagyarázat. Az így magyarázott szentírást aztán nem lehet úgy karrikaturázni, mint „ócska zsidó öltözetdarabokat.“ Így világos lesz, hogy a melyek régen irattak, a mi épülésünkre irattak meg, és hogy a biblia, mely Istennek kijelentése, egy minden korra és minden embernek szóló könyv.

Kevésbé nehéz feladat válogatott fejezeteket magyarázni, mint egy egész könyvet. Vannak a bibliában olyan részek, vagy részcsoportok, a melyeknek ugyannyira megvan saját jellemök, mintha csak önálló könyvek volnának. A hegyi beszéd; Idvezítőnk búcsúbeszéde; Ésaías próféciás könyvének LIII. része; több egyes zsoltár; Róm. VIII. vagy XI.; I. Kor. XIII. vagy XV.; Eféz. II.; Zsid. XI. stb. stb. — bámulatosan alkalmasak e célra, mert általok és bennök a gyülekezet megismerkedik a folytonosság elvének jótékonyosságával a nélkül, hogy valamely túlhosszú időszakon át kellene elmélkednie bármely, különben összefüggő tárgy fölött is, a mire az élet közönséges hivatása és változásai között alig-alig juthat ideje.

Tartható gyakorlati bibliamagyarázati sorozat úgy, ha életrajzi, történelmi, dogmatikai vagy morális tárgyakat fejtegetünk válogatott szövegek alapján. Életrajziakat például Ábrahám, Jákob, József, Mózes, Dávid, Illyés, Elizeus, Jeremiás, Heródes, Keresztelő János, Péter, Pál, Jakab, Ananiás, Safira, Festus és Agrippa életéből; történelmieket, ha például kifejtjük a keresztyénség elterjedését Jeruzsálemből Judeán, Samarián és a pogány világ legnevezetesebb városain keresztül Rómába; hit- és erkölcsstaniakat, ha kifejtjük az Úr példázatait, csodatételeit, vagy megfelelő szövegek alapján gyakorlati bibliamagyarázati sorozatokat tartunk ilyen kérdésekről: az ember, a biblia, Isten tulajdonságai, sajátosságai; Krisztusnak a bibliában előforduló különböző nevei, a lelkiismeret, a kiengesztelődés, az imádság általában, a bibliában levő imádságok, a jövő dolgok fölül való tan stb.

Arra is van példa az egyházi irodalomban, hogy egyesek egyszerre *egy egész szentirati könyv felett* tartottak egy gyakorlati bibliamagyarázatot, a mi egészen jól elképzelhető, főként abban az esetben, ha valaki valamely könyvet föl akarván venni magyarázata tárgyául, ahhoz tart bevezetésül ilyen, egyszerre az egész könyvről szóló magyarázatot. Magától értendő, hogy ez nem könnyű dolog, mert egy ilyen beszédben is egyformán szólani kell az értelemhez és a szívhez, már pedig azt mondják, hogy itt inkább csak isagogikai ismeretek közléséről lehetvén szó, alig lehet az ilyen tárgy fölött tartandó beszédbe olyan elemeket szőni be, a melyek felköltenék a gyülekezeti tagok lelkiismeretét,

melegítenék érzelmeiket, gyorsítanák a szentség utáni igyekezetöket, s ösztönt adnának nekik törekedniök az ég felé. Ámde miért kellene ennek úgy lenni?! Mi más tehetné ezt a munkát ilyené, mint a hitszónok gondatlansága, hanyagsága vagy tudatlansága? Mert bizonyára nagy fogyatkozás az egy hitszónokban, ha megállapítván a szentírat bármely könyvének czélját és jelentőségét, nem tud ő anyagot találni erkölcsi tanácsokra és intelmekre is. Ha képesek vagyunk arra, hogy kivonatuljuk valamely egész szentíratí könyv nagy tanításainak lényegét, nem lesz nehéz azt hallgatóink szívére és lelkiismeretére is vonatkoztatnunk.

Csak épen tárgyunk teljessége szempontjából emléke-zünk meg a biblia úgynevezett *futó kommentálásáról*, a mely abban áll, hogy a szentírat folytatólagos olvasása köz-ben szúrunk be abba esetleg csak pár szóból álló magya-rázó, felvilágosító, a gondolatokat egymással egybefűző gon-dolatokat. Rendkívül frissítik az ilyen közbevetett megjegy-zések a biblia olvasását, csak arra vigyázzunk építeni akaró buzgalmunkban, hogy meg ne fordítsuk *Chrysostomus* szabályát, a ki szerint *Istennek sokat kell beszélnie, s az embernek csak keveset*. Mondanunk sem kell, hogy az ilyen futó kommentálásnak nem templomi istentiszteleten, hanem a magánházaknál való családi áhitatosságokon van inkább helye, bár *Henry Máté*, nagyhírű angol nonconformista lelkész, 25 évi chesteri lelkészkedése alatt nyilvános isten-tiszteletei alatt kétszer olvasta végig és kommentálta így az egész bibliát, — ámde az ő egyházában a rendszeres bibliaolvasás egyik elmaradhatatlan liturgiai alkatrésze az istentiszteletnek.

Ki kell még végül részletesebben is fejtenünk azt, a mire előbb csak futólag mutathattunk rá, hogy tudniillik akárhányszor kerülhet elénk olyan bibliai szakasz, a melynek tárgyalásánál nem kell, sőt nem is lehet jól az abban előforduló gondolatok sorrendjéhez alkalmazkodnunk.

Igenis, néha a fölvevett szakasz kimutatja vagy föl is állítja munkánk felosztását, a mi, természetesen, nagy előny beszédünknek úgy világosságára, mint egységére nézve is. Vegyük föl, hogy az első zsolnárt magyarázzuk. Ebben már nemcsak a zsolnárt nagy központi igazsága: az istenfélők és az istentelenek közötti ellentét, hanem a két külön szakasz-ban a világosító részletek is készen vannak, és pedig jórész-ben egy climax erejével és érdekességével. Nevezetesen a zsolnárt leírja:

- 1., az istenfélő ember boldogságát;
- 2., az istentelennek nyomorúságát.

Az első gondolatnál, u. m. az istenfélő ember boldog-ságánál lerajzolja: a., annak jellemét; b., annak állapotát.

A mi már jellemét illeti, először néhány tagadólagos tételt állít föl erről a zsoltáriró, a melyekben gyönyörű climax van: 1. nem jár a hitetlenek tanácsán; 2. nem áll a bűnösök útján; 3. nem ül a csúfolók székében. Ezután pedig állítólagosan írja le az istenfélő ember jellemét: 1., az Ur törvényében vagyon az ő gyönyörűsége; 2., arról gondolkodik éjjel és nappal.

Leiratván így az istenfélő ember jelleme, állapotának rajza következik. És itt tűnik elő a zsoltár költészete, mert egy képes hasonlat fordul benne elő, mely szint, élénkséget és szépséget kölcsönöz a leírásnak: olyan, mint a folyóvizek mellé plántáltatott élőfa, mely 1. az ő gyümölcsét megadja idejekorán; 2., melynek levele meg nem hervad; és 3., — itt már elesik a kép — minden cselekedete jó szerencsés léssen.

Azután az istentelen embert rajzolja meg a zsoltáriró. Jelleméről nem beszél, mert az ellenkezője a másikénak. Allapotát, mint a másikével tette, képesen írja le: „olyan ő, mint a polyva, melyet a szél idestova hany.“ És jelzi ezen állhatatlanságnak romboló következményét, mely az ítélet napján fog bekövetkezni, és alkalmat ad a hitszónoknak beszélni a nagy ellentét fölött, és mélyíteni annak színezetét. Végül aztán rámutat a zsoltáriró arra, hogy a kellő következtetések bizonyosságát mindkét esetben megerősíti az Ur mindentudósága: „mert tudja az Ur az igazaknak útjokat: a hitetleneknek pedig útjok elvész.“

Az aztán nem egészen idetartozó kérdés, hogy vajjon annyi gondolatot ki lehet-e jól és alaposan fejteni egy bibliamagyarozatban? Mi azt tartjuk, hogy nem lehet, s ezért épen elég, ha az első zsoltár három első verse alapján egy templomi órán az istenfélő ember boldogságáról, a zsoltár három utolsó verse alapján pedig egy másik templomi órán az istentelenek nyomorúságáról s a még a mellé sorakozó pár gondolatról beszélünk.

Sok esetben azonban maga a gyakorlati bibliamagyarozat tárgyául fölvelt szentíráti szakasz nem adja meg saját felosztását, és bizonyos fáradsággal kell abban fölkeresni a különböző tárgyak következési rendjét. A követendő rend olyan legyen, a mely képesítse a hitszónokat úgy beszélni a különböző pontok felett, hogy ne mondjon el előre egyes olyan dolgokat, a melyekre hátrább kellene sort kerítenie, hogy ne kelljen visszatérnie már elmondott dolgokra, hanem következzen minden természetes, egyszerű és könnyű egymásutánban. Vegyük föl magyarozat tárgyául II. Kor. V.-nak nyolcz első versét, azt a szakaszt, hol Pál apostol földi házunknak hajlékát ellentétbe állítja azzal a házzal, a mely nem kézzel csinált. Ha figyelmesen végig olvassuk a

nyolcz verset, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy annak gondolatai oly annyira szaggatottak, rhapsodikusok, s oly igen minden logikai rend nélkül hányvák azok együvé, hogy azokat a szentírásban adott egymásutáni sorrendjökben magyarázni merőben lehetetlen volna, annyival is inkább, mert ha a szakasz gondolatmenetét követnők, több tárgyat ismételnünk kellene, így például: „*fohászkodunk*“ (2. és 4. versekben); „*felöltöztetni*“ (2. 3. és 4. versekben); „*e testnek hajlékában vagyunk*“ (4. és 6. versekben); „*kívánunk levetkeztetni, kíváncozunk kiköltözni e testből*“ (4. és 8. versekben); „*bizodalommal vagyunk*“ (6. és 8. versekben.) Merőben képtelenség volna már, hogy e nyolcz verset egy szövegnek vevén föl, a fentjelzett gondolatokat egy beszédben újra és újra tárgyalás alá vegyük. Meg kell tehát próbálnunk, hogy ebben, és minden más ilyen esetben egy egyszerű, de az egész szöveget magába foglaló tárgyrendet találjunk ki és állapítsunk meg, először is a vezérigazságot fogva meg, hogy az alárendelt igazságokat aztán utána csoportosíthassuk. A vezérigazság már e szövegben az, hogy *a hívő lelke jövendő állapotában jobb lakásba fog helyeztetni, mint a milyenben itt van helyeztetve*. Első alárendelt igazság gyanánt a jelen lakás hátrányai állanak előtünk: a mulandóság, a megterheltetés, a keserv, a levetkezés és újrafelöltözés utáni kíváncozás (1. 2. 3. 4. versek.) Ez átvezet bennünket, a jövendő lakás előnyeinek fejtegetésére: Istennek épülete az, örökkévaló, a mennyben van; és olyan alkotású, hogy benne az élet elnyeli a halandóságot (1. 4. versek.) Majd a két állapot közötti viszonyt lehet további igazság gyanánt fejtegetni: míg e testben jövevények vagyunk, távol vagyunk az Urtól (6. v.), a jövendő életben az Urnál lakunk (8. v.) Azután arról lehet beszélnünk, hogy ez beteljesedik mert bizodalomunk van Istenben (6. és 8.); utolsó igazság gyanánt pedig bizodalomunk okairól kell beszélnünk. Isten az, ki adta nekünk a Lélek zálogát (5.) továbbá: hit által járunk most, és nem szemmel való látás által (7. v.) Ezeket ilyenforma sorrendben kifejtvén, visszatérhet aztán a hitszónok a vezérgondolat alapján elsőnek jelzett igazságunkhoz, s rámutathat a bánatában kesergő, keservében fohászkodó, a megterheltetett embernek arra a gondolatára, hogy ha ő itten levetkezi testi öltözetét, a lélek ruhába fog majd egy más lakásban felöltözni.

* * *

Imé, ezekben különböztettük meg egymástól a templomi egyházi beszédek neveit. Bármelyikkel lépünk is azok közül gyülekezeteink elé, fődolog, hogy Krisztust hirdessük

azokban, hogy építsünk velök. Nem parancsolja azt mi nekünk semmiféle törvény, hogy mindig, minden vasárnap reggel csak szorosabb értelemben vett egyházi beszédeknek kell és lehet tartanunk, mert ha úgy tapasztaljuk, hogy mélyebben tudunk szántani gyakorlati bibliamagyarázatainkkal és homiláinkkal: bizony csak mondjunk ilyeneket.

Egyik hitszónoknak egy, a másiknak más téren van nagyobb ereje; egyik gyülekezet a prédikálásnak egyik, a másik pedig egy más nemét szeretheti inkább. Azon az útmutató táblán, a mely a hitben való templomi ékesszólás magaslatai felé vezet, egyebek közt a két követelmény is olvasható: „ismerd meg magadat!” és „ismerd meg gyülekezetedet!”

Csiky Lajos.